

S Ə N Ə T Ş Ü N A S L I Q**UOT 72****MÜASİR DİZAYNDA DEKORATİV-TƏTBIQI SƏNƏT NÜMUNƏLƏRİ**

Nəsimi Nizami oğlu ƏLİYEVQərbi Kaspi Universiteti, doktorant

XÜLASƏ

Bu məqalədə müasir dizaynda dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrinin oynadığı və kəsb etdiyi rol nəzərdən keçirilir və analiz edilir. Məqalədən məlum olur ki, müasir binaların eksteryer və interyerinin, nəqliyyat vasitələrinin interyerinin (avtomobillərin, avtobus, qatar və s.), o cümlədən geyimlərin zahiri görünüşünün dizayn tərtibatında dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri mühüm və başlıca rol oynayır.

Yaradıcılıq forması kimi, dizayn dekorativ-tətbiqi fəaliyyət sahəsinin genişləndirilməsinin nəticəsidir, onun sənayeləşdirilmiş inkişafıdır. Dizaynın obyektləri qismində praktik məna kəsb edən, estetik funksiya ilə yanaşı bir çox digər funksiyalar yerinə yetirən, ancaq utilitar (fayda və mənfəət kəsb edən) əşyalar çıxış edir, özü də bu əşyaların gözəlliyi praktik tələblərlə şərtlənir.

Bütövlükdə, onu demək olar ki, müasir dövrdə sənaye istehsalına buraxılmış dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri müasir dizayn həllinin tərkib və ayrılmaz hissə və elementi olaraq, dizaynerin işini daha gözəl, zərif, ürək açan və cəlbedici edir.

Açar sözlər: dizayn, dekorativ-tətbiqi sənət, müasir, həll, tərtibat.

**ОБРАЗЦЫ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА
В СОВРЕМЕННОМ ДИЗАЙНЕ****РЕЗЮМЕ**

В данной статье рассматривается и анализируется значение и роль образцов декоративно-прикладного искусства в современном дизайне. Из статьи становится ясно, что в современном дизайнерском оформлении – экстерьера и интерьера зданий, интерьера средств передвижения (автомобилей, автобусов, поездов и пр.), а также внешнего вида одежды образцы декоративно-прикладного искусства играют важную и ведущую роль.

В целом, значение запущенных еще в XX веке в промышленное производство предметов народного искусства в развитии современного дизайна неопценимо.

Ключевые слова: дизайн, декоративно-прикладное искусство, современный, решение, оформление.

EXAMPLES OF ARTS AND CRAFTS IN MODERN DESIGN

SUMMARY

In this article, the role and importance in the modern design of decorative art samples held the and analyzed.

Articles of clothing patterns of decorative-applied art and modern design the appearance of the (buses, trains, cars etc) interior, exterior and interior of the building is obvious that the movement of funds, as well as the important role they play in.

In general, i am extremely important role in the development of modern design samples of folk art made to solve industrial production in the twentieth century.

Keywords: Design, decorative arts, design, contemporary, solution.

Dizayn (İng. “design” - proyektləşdirmək, çəkmək, fikirləşmək, o cümlədən layihə, plan, rəsm) – sənaye əşyalarının (“bədi qurma”) estetik keyfiyyətlərinin layihələşdirilməsi ilə bağlı fəaliyyət, o cümlədən bu fəaliyyətin nəticəsi (misal üçün, “binanın dizaynı”). (12, s.5)

“Design” sözü XVI əsrdə yaranmış və birmənalı şəkildə bütün Avropada istifadə edilmişdi. İtalyan ifadəsi “disegno intero” rəssamda incəsənət əsəri ideyasının yaranmasını ifadə etmişdir. 1588-ci il Oksford lüğətində bu sözün belə interpretasiyası verilir: “Realizə olunacaq, insan tərəfindən düşünülmüş nəyinsə planı və ya sxemi, gələcək incəsənət əsərinin ilk eskizləri”.

Artıq 1849-cu ildə İngiltərədə, adında “dizayn” sözü olan dünya ilk jurnal -«Journal of Design» dərc edilir. Bu jurnalın ilk nömrələrindən birində vurğulanmışdır:

“Dizayn ikili təbiətə malikdir. Birinci yerdə - yaradılan əşyanın təyinatına olan ciddi uyğunluq, ikinci yerdə isə - bu xeyirli strukturun bəzədilməsi və ya naxışlarla dekorasiya olunması durur. Bir çoxları üçün “dizayn” sözü məhz ikinci mənə ilə assosiasiya olunur” (9, s. 8).

Hesab edilir ki, daha geniş mənada dizaynın vəzifəsi yalnız bədi qurmadan ibarət olmamalıdır. O eyni zamanda istehsal, istifadə problemlərinin daha geniş sosial-texniki həlli problemlərində də iştirak etməlidir. Dizaynın nəzəri əsasını texniki estetika təşkil edir (1).

Dizayn terminin çoxsaylı digər tərifləri mövcuddur. Tomas Maldonado dizayn terminə 1969-cu ildə belə açıqlama vermişdir: “Dizayn – yaradıcılıq fəaliyyətidir. Onun məqsədi – sənaye tərəfindən istehsal edilən əşyaların formal keyfiyyətlərini müəyyən etməkdən ibarətdir. Dizayn insanı əhatə edən, sənaye istehsalı ilə şərtlənən mühitin bütün aspektlərini əhatə etməyə çalışır”.

1969-cu ilin sentyabrında dizayn üzrə keçirilmiş Beynəlxalq konqresdə “dizayn” termini ilə bağlı belə tərif qəbul edilir:

“Dizayn termini altında yaradıcı fəaliyyət başa düşülür. Onun məqsədi – sənaye tərəfindən istehsal edilən əşyaların formal keyfiyyətlərini müəyyən etməkdir. Formanın bu keyfiyyətləri yalnız zahiri görünüşə deyil, eyni zamanda struktur və funksional əlaqələrə aid edilir, hansılar ki sistemi həm istehsalçı, həm də istifadəçi nöqtəyi nəzərindən vahid vəhdətə çevirirlər”.

XXI əsrin əvvəllərində N.V.Voronov dizayna daha müasir tərif verir: “Dizayn – tərtib etmə metodu əsasında mövcud olan material obyektlərin və həyat situasiyalarının orqanik yeni birləşməsidir. Bu ictimai tərəqqiyə və şəxsiyyətin formalaşmasına kömək göstərmədə özünü büruzə verən, dizayna səciyyəvi olan sosial nəticələri müəyyən edir. “Dizayn” termini ilə fikir, niyyət (proyekt), onun həyata keçirilməsi prosesi və alınan nəticə vurğulana bilər” (6, s.26).

Artıq XXI əsrdə “design” sözü altında İngilis dilli ölkələrdə həm üslub, həm layihə, həm layihələşdirmə, həm də “dizayn” – memarlıq və mühəndis layihələşdirilməsi (İng.*engineering design*) ilə yanaşı professional fəaliyyət dərk edilməyə başlanılır (13).

Müasir dünyada dizayn sənaye layihələşdirilməsindən daha geniş anlam kimi nəzərdən keçirilir. Həqiqətən də insanın hər hansı bir yaradıcı, qurucu fəaliyyəti sahəsində biz dizayn anlayışı ilə rastlaşırıq.

Dizayner – rəssam-konstruktor, müxtəlif sahələrdə (o cümlədən memar, layihəçi, illüstrator, veb-dizayner, plakat, reklam və s. qrafikasının dizayneri) bədii-texniki fəaliyyətlə məşğul olan insandır (7, s.36).

Yaradıcı proses kimi dizayn bədii və texniki dizayna bölünür. Dizayn obyektini qismində hər-hansı bir müasir texniki sənaye məhsulu - komplekt, ansambl, kompleks, sistem və s. çıxış edə bilər.

Müasir dizayn incəsənətinin bir çox növləri – boyakarlıq, qrafika, plastika, tətbiqi sənətlər ilə əlaqəli və bağlıdır. İncəsənətin çoxsaylı növləri içərisində dizaynın dekorativ-tətbiqi sənət ilə olan bağlılığı xüsusən vurğulamaq lazımdır (2).

Dekorativ - tətbiqi sənətə el arasında “xalq sənəti” də deyirlər. Bu sənətin xalçaçılıq, batika (kəlağayı), qobelen, dulmuşuluq (keramika), toxuma və bədii tikmə, zərgərlik, bədii şüşə, bədii oyma (ağac, metal, daş, sümük üzərində oyma) və digər növləri vardır.

Dekorativ-tətbiqi sənət, həmçinin bədii sənətin müxtəlif növlərini əhatə edir. Onların arasında döymə sənəti və zərgərlik, metal üzərində işləmələr,

ağac, daş və sümük üzərində oyma naxış, xalçaçılıq, hörmə sənəti, ornamental toxuculuq və basmanaxış, toxuma və bədii tikmələr və bir çox digərlerini göstərə bilərik (14).

Uzun illər ərzində, dizayn tərəqqi tapana qədər məhz dekorativ-tətbiqi sənət ona baza olmuş, onun təşəkkül tapmasına bünövrə yaratmışdır. Dizaynda yaradıcılıq üslubunun formalaşması hələlik dekorativ-tətbiqi yaradıcılıq ilə toplanmış biliklər, bədii yaradıcılıq üslubları sahəsində baş verir (8, s.68).

Yaradıcılıq forması kimi, dizayn dekorativ-tətbiqi fəaliyyət sahəsinin genişləndirilməsinin nəticəsidir, onun sənayeləşdirilmiş inkişafıdır.

Dizaynın obyektləri qismində praktik məna kəsb edən, estetik funksiya ilə yanaşı bir çox digər funksiyalar yerinə yetirən, ancaq utilitar (fayda və mənfəət kəsb edən) əşyalar çıxış edir, özü də bu əşyaların gözəlliyi praktik tələblərlə şərtlənir (5, s.124).

Azərbaycan memar və dizaynları eksteryer və interyer baxımdan unikal olan ictimai, inzibati və şəxsi tikililər yaratmaq sahəsində geniş və zəngin təcrübəyə malikdirlər. Bu səbəbdən müasir – XXI əsrdə iqtisadi və mədəni baxımdan inkişaf edən Azərbaycanda inşa edilən ictimai və inzibati tikililərin hər biri öz formasının, dizayn həllinin özünəməxsusluğu, orijinallığı və spesifikliyi ilə fərqlənir.

Dünya və ilk növbədə Qərb mədəniyyətinə inteqrasiya edən Azərbaycanda Milli dizaynlar XXI əsrdə ölkəmiz ərazisində inşa edilən ictimai və inzibati tikililərin – bankların, muzeylərin, stadionların, mədəniyyət mərkəzlərinin və s. eksteryer və interyerlərinin dizayn həllində müasir Qərb memarlıq abidələrinin tərtibatında istifadə edilən polimer, şüşə, daş, metal və s. materiallara müraciət edirlər. Əksər hallarda yerli dizaynlar Qərb ölkələrində dizayn tərtibatında tətbiq edilən forma və materialları yerli iqlim və şəraitə, adət-ənənələrə, Milli dünyagörüşünə adaptasiya etməyə səy və təşəbbüs göstərirlər. Məsələn, Azərbaycan isti iqlimə malik dövlət olduğu üçün, müasir dövrdə inşa edilən memarlıq tikililərinin eksteryer tərtibatında günəş şüalarından qoruyan müxtəlif – qəhvəyi (Milli bank), göy (Allov güllələri), yaşıl və qara rəngli şüşələrdən geniş istifadə olunur. Bu cür tərtibat qoruyucu funksiya ilə yanaşı, eyni zamanda monumental tikililərə xüsusi gözəllik verir və yüngüllük təəssüratı yaradır.

Eyni zamanda ölkə ərazisində inşa edilən bir sıra yaşayış və xüsusən də mülki tikililərin dizayn tərtibatında ənənəvi materiallardan - daş və keramik plitələrdən, mozaikadan geniş istifadə olunur.

Bu gün kütləvi inşaat işləri həyat keçirildiyi üçün, binalar daş və şüşədən inşa olunur. Bunun nəticəsi olaraq bu tikililərdə daxili rahatlıq o qədər də nəzərə çarpmır (3, s. 285).

Bunun aradan qaldırılması üçün ənənəvi materiallardan daha az, təbii materiallardan hazırlanmış dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrindən – taxta qapı, pəncərə, mebel, döşəmə, divarların bəzədilməsində xalça və qobeləndən,

döşəmənin bəzədilməsində xalça və palaslardan, həsirdən, hamam və mətbəxin tərtibatında təbii daşlardan – mərmər və qranitdən, saxsı kafel və metlaxdan, qonaq evinin bəzədilməsində büllur lüstrdən, çini və saxsı servizlərdən, taxta və fil sümüyündən hazırlanmış mücrülərdən, bədii metal nümunələrindən – xalçadan asılmış xəncərdən və s. istifadə edilir.

Müasir zamanda eko-dizaynın ölkəmizin ərazisində təşəkkül tapıb inkişaf edir. Xüsusən turistlərin çoxlu sayda səfər etdikləri Azərbaycan bölgələrində inşa edilmiş otellərin interyer tərtibatında məhz bu dizayn növünə müraciət edilir. Bu tikililərdə natural materiallar – taxta, daş, keramik və təbii parça materiallar üstünlük təşkil edir. Belə tikililərin dekorativ tərtibatın natural materiallar ilə yanaşı, təbii rənglərə, xüsusən də yaşıl rəngə üstünlük verilir. Hesab edilir ki, yaşıl rəng hələ qədim zamanlardan insanı öz istiliyi ilə cəlb etmişdir.

Müasir dövrdə yalnız tikililərin deyil, eyni zamanda şəxsi və ictimai nəqliyyat vasitələrinin – avtomobillərin, metro və dəmir yol vaqonlarının, avtobusların və s. interyerlərinin dizayn tərtibatında da dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrindən geniş istifadə olunur. Buna misal olaraq oturmaqaların, avtomobil və avtobuslarda rulun parça və ya dəri üzlük ilə tərtib edilməsi, günəş şüalarından sərnişinləri qorumaq məqsədi ilə nəqliyyat vasitələrinin pərdələr ilə təchiz edilməsini və s. göstərmək olar (4, s. 86).

Müasir dövrdə ərsəyə gətirilən əksər geyimlərin dizayn həllində də dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrindən istifadə olunur. Belə ki, əksər müasir geyimlərin bəzədilməsində tikmələr, şüşədən düzəldilmiş qaş və muncuqlar, sümük və metaldan düzəldilmiş düymələr, həmçinin dəri tərtibat və s. nəzərə çarpır (10).

Bütövlükdə, onu demək olar ki, müasir dövrdə dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri müasir dizayn həllinin tərkib və ayrılmaz hissə və elementi olaraq, dizaynerin işini daha gözəl, zərif, ürək açan və cəlbedici edir (11, s. 32).

Beləliklə, müasir dövrdə dizayn və dekorativ-tətbiqi sənət arasında bir növ özünəməxsus əlaqə formalaşmışdır: dizayndan dekorativ-tətbiqi sənətə bütün müasir texnika və texnologiyalar keçir, dekorativ-tətbiqi fəaliyyət isə öz növbəsində dizayn üçün böyük bədii imkanlar açır.

Ədəbiyyat:

1. www.google.az – Dizayn
2. www.google.az – Dekorativ-tətbiqi sənət
3. Аронов В.Р. – «Дизайн в культуре XX века». 1945-1990. М., 2013.- 408 с.
4. Бхаскаран Л. – «Дизайн и время». СПб.: Арт-родник, 2009.- 256 с.
5. Власов В. Г. – «Теоретико-методологические концепции искусства и терминология дизайна». — СПб.: СПГУТД, 2009.- 408 с.
6. Воронов Н. В. – «Суть дизайна. 56 тезисов русской версии понимания дизайна». М.: Издательство Грантъ, 2002.

7. Глазычев В.Л. – «О дизайне. Очерки по теории и практике дизайна на Западе». М.: Искусство, 1970. — 191 с.
8. Глазычев В. Л. – «Дизайн как он есть».М.: Европа, 2006. — 340 с.
9. Лаврентьев А. Н. – «История дизайна». М.: Гардарики, 2007. — 303 с.
10. Мамонтова Т.В. – «Традиционное декоративно-прикладное искусство и современный дизайн: синтез идей и технологий». Текст научной работы.
11. Норман Д.А. – «Дизайн привычных вещей». М.: «Вильямс», 2006.- С. 384.
12. Розенсон И.А. – «Основы теории дизайна». СПб.: Питер, 2006. — 224 с.
13. www.google.ru – Дизайн
14. www.google.ru – Декоративно-прикладное искусство